

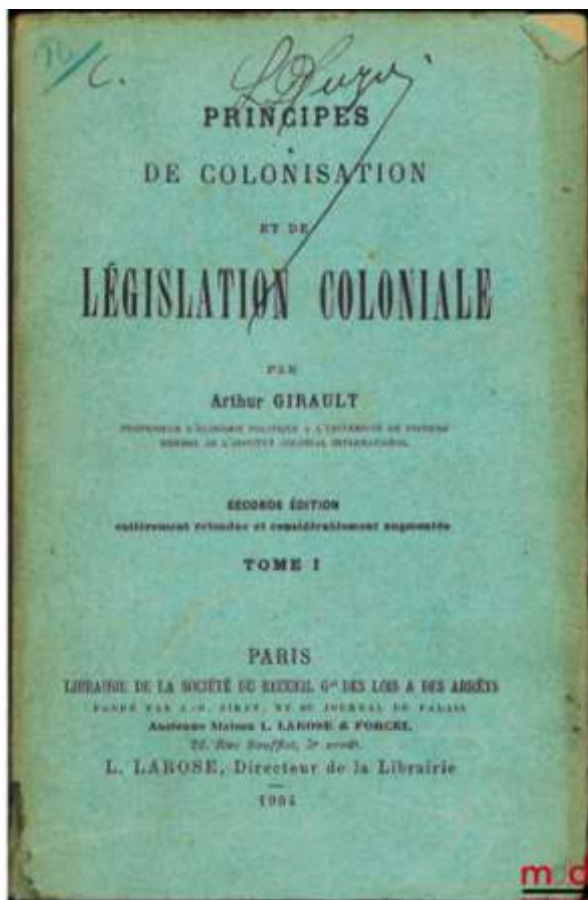
WAT IS KOLONIALISME?

Kolonialisme is een politiek systeem en een ideologie waarbij een land, een stad(staat) of een compagnie een territorium en zijn bevolking domineert, controleert en exploiteert in het belang van de koloniserende entiteit. Dit omvat vaak de vestiging van kolonisten, het overnemen van politieke, militaire en economische controle, het exploiteren van de hulpbronnen van het veroverde gebied, en het opleggen van de taal, cultuur of wetten van het dominerende land aan de lokale bevolking.

Het woord 'kolonialisme' vindt zijn oorsprong in het Latijnse *colonia*, dat zelf afstamt van het werkwoord *colere*, wat 'bewerken', 'bewonen' of 'tot waarde brengen' betekent. Het achtervoegsel '-isme' wordt toegevoegd om een term te vormen die een doctrine, houding of ideologie aanduidt. In deze logica betekent het Latijnse *colonia* een vestiging van kolonisten, gebied geëxploiteerd door kolonisten. Etymologisch gezien verwijst kolonialisme dus naar het geheel van doctrines of praktijken die verband houden met de vestiging, het beheer en de exploitatie van kolonies door een buitenlandse mogendheid. Kolonialisme onderscheidt zich van eenvoudige kolonisatie door een streven naar duurzame onderwerping en systematische uitbuiting, vaak gerechtvaardigd

door ideologieën zoals de 'beschavingsmissie' of de vermeende culturele of technische superioriteit van de kolonisator. Het betreft dus een ongelijke relatie, waarin de belangen van het gekoloniseerde volk doorgaans worden verwaarloosd ten gunste van die van de kolonisator. De kolonisatie van een territorium steunt in de geschiedenis sterk op de zogenaamde doctrine van de *terra nullius*. Deze doctrine is een beginsel van internationaal recht volgens hetwelk een gebied dat aan geen enkele staat toebehoort – dat wil zeggen dat niet onder de soevereiniteit van een erkende staat valt – kan worden toegeëigend door de eerste staat die er daadwerkelijk bezit van neemt. Oorspronkelijk werd dit concept gebruikt om de inbezitneming van als 'heer en meesterloos' be-

schouwde gronden te rechtvaardigen, vaak ten koste van de inheemse bevolking. De Europese koloniale machten bestempelden gebieden die volgens hun criteria geen erkende staatsorganisatie of grondbezitsstelsel volgens het Europese model hadden, als *terra nullius*. Dit maakte het mogelijk om de kolonisatie en exploitatie van grote delen van de wereld, zoals Australië en delen van Afrika, te legitimeren. Deze interpretatie werd echter sterk betwist en in twijfel getrokken. Sinds 1975 is het Internationaal Gerechtshof van oordeel dat een gebied dat bewoond wordt door volkeren met een sociale en politieke organisatie niet langer als *terra nullius* kan worden aangemerkt. Tegenwoordig kunnen alleen echt onbewoonde gebieden, zonder bevolking of sociale organisatie, nog

De *Principes de colonisation et de législation coloniale* van Arthur Girault uit 1894. Dit werk wordt vaak aangehaald als een belangrijke referentie om de Franse kolonisatie en haar principes te begrijpen

als *terra nullius* in de strikte zin van het internationaal recht worden beschouwd.

Voorbeelden van kolonisatie door de geschiedenis heen zullen in de rubriek 'Uitgediept' van dit nummer aangehaald worden, gaande van de Griekse oudheid tot het begin van de 19^e eeuw. De hedendaagse periode daarentegen (de wereld sinds 1945), kreeg dan weer te maken met nieuwe fenomenen zoals dekolonisatie en neokolonialisme, hier zullen we dieper op ingaan in het nummer 60 van *Sporen van Herinnering*.

Dekolonisatie is het proces waarbij kolonies zich losmaken van hun overheerser en zelfstandig worden. In eerste instantie verwijst de term naar de juridische en politieke onafhankelijkheid van niet-Europese gebieden die lange tijd door Europese mogendheden

werden bestuurd. Dit proces kwam vooral op gang na de Tweede Wereldoorlog, toen Europese landen als het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Nederland verzwakt waren en hun aandacht moesten richten op de wederopbouw van hun eigen land, waardoor hun grip op de kolonies verslakte.¹ Dekolonisatie verliep in golven. De eerste grote golf vond plaats in Latijns-Amerika aan het begin van de 19^e eeuw, maar de bekendste en grootste golf was na 1945, waarbij landen in Azië, Afrika en later het Caribisch gebied en Oceanië onafhankelijk werden. Deze onafhankelijkheidsbewegingen werden vaak geleid door lokale elites en werden aangewakkerd door internationale ontwikkelingen, zoals de verzwakking van koloniale machten, het voorbeeld van succesvolle onaf-

hankelijkheidsstrijders, en de veranderende houding van grootmachten als de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, die zich tegen het kolonialisme keerden.

Tegenwoordig krijgt dekolonisatie ook een bredere betekenis. Het verwijst niet alleen naar politieke onafhankelijkheid, maar ook naar het ontmantelen van koloniale machtsstructuren en denkbeelden die na de formele onafhankelijkheid zijn blijven bestaan. Dit proces, ook wel 'dekolonialiteit' genoemd, richt zich op het bewust worden van koloniale erfenissen, het erkennen van de blijvende invloed van koloniale verhoudingen, en het actief veranderen van beleid en maatschappelijke structuren die deze ongelijkheid in stand houden.² Dekolonisatie is dus zowel een historisch-politiek proces als een blijvende maatschappelijke uitdaging.

Neokolonialisme verwijst dan weer naar een nieuwe vorm van overheersing waarbij voormalige kolonies formeel onafhankelijk zijn, maar in de praktijk nog steeds sterk afhankelijk blijven van, en beïnvloed worden door, de voormalige koloniale machten of andere rijke landen. In tegenstelling tot klassiek kolonialisme, waarbij overheersing openlijk en direct was, gebeurt neokolonialisme vooral via indirecte en verborgen mechanismen zoals economische controle, politieke inmenging, militaire aanwezigheid, ontwikkelingshulp met voorwaarden en ongelijke handelsrelaties.

De essentie van neokolonialisme is dat een staat in theorie soeverein

Verskillende elementen van kolonialisme
in één beeld: slavernij, economisch voordeel,
beschaven en overzeese territoria

© Stichting Auschwitz

is, maar dat het economische systeem en het politieke beleid in werkelijkheid van buitenaf worden aangestuurd. Buitenlands kapitaal en investeringen worden daarbij vaak ingezet voor uitbuiting in plaats van ontwikkeling, waardoor de kloof tussen rijke en arme landen juist vergroot in plaats van verkleind wordt. Dit kan zich uiten in het opleggen van economische structuren, het installeren van bevriende regimes, of het verbinden van politieke en economische voorwaarden aan hulp en investeringen. Neokolonialisme wordt gezien als de 'laatste fase van het imperialisme', zoals onder andere geformuleerd door Kwame Nkrumah³ (1909-1972), de eerste (autocrati-

sche) president van Ghana. Hij stelde dat deze vorm van overheersing gevaarlijk is omdat de betrokken landen wel de lasten van afhankelijkheid dragen, maar de dominante machten geen directe verantwoordelijkheid meer hoeven te nemen. Hierdoor blijven de machtsverhoudingen uit de koloniale tijd in stand, ondanks de formele onafhankelijkheid van de voormalige kolonie. Neokolonialisme wordt dan ook vaak bekritiseerd als een belemmering voor echte, duurzame ontwikkeling en zelfbeschikking van landen in het mondiale Zuiden. ■

(1) Marjolein Wilke, Karel Van Nieuwenhuysse, *Lespakket: Historisch denken over dekolonisatie na 1945*, KUL, zie: <https://www.arts.kuleuven.be/outreach/geschiedenis/lespakket-dekolonisatie-na-1945/documenten/handleiding-integraal.pdf>

(2) Teaching Learning Center, *Dekolonisatie*, zie:

<https://www.tlcenter.nl/begrip-penlijst/dekolonisatie/>

(3) Kwame Nkrumah, *Neocolonialism, the last stage of Imperialism*, 1965, zie: <https://www.marxists.org/ebooks/nkrumah/nkrumah-neocolonialism.pdf>

1. Vergelijking van Kolonialisme en Neokolonialisme

"Wat zijn de belangrijkste verschillen tussen klassiek kolonialisme en neokolonialisme? Geef concrete voorbeelden."

2. Gevolgen van Dekolonisatie

"Waarom verliep dekolonisatie in golven en wat betekent 'dekolonialiteit' in de hedendaagse context?"

Elk trimester verschijnt in *SPOREN VAN HERINNERING* een praktische pedagogische toepassing met bijhorende fiche die u in de klas kan gebruiken en verzamelen. U vindt deze fiches ook terug op onze website www.auschwitz.be onder de rubriek PEDAGOGIE.